

Wie steunt populisme en waarom?

Bram Spruyt, Gil Keppens en Filip Van Droogenbroeck

SAMENVATTING VAN

Spruyt, B., Keppens, G. & Van Droogenbroeck, F. (2016). Who Supports Populism and What Attracts People to It? *Political Research Quarterly*, 69(2), 335-346.

Dit onderzoek sluit aan bij het groeiend aantal studies die de steun voor populisme bestuderen aan de hand van de opvattingen van burgers. Populisme zien we daarbij als een gedachtegoed waarin wij, het volk, de gewone man, hét gezond verstand, staan tegenover zij, de corrupte elite, de bureaucratie, de macht. Beide blokken worden voorgesteld als homogeen en het 'gezond verstand' is volgens deze opvatting de enige legitieme grondslag van beleid en politiek.

Het doel van de studie is tweeledig. Ten eerste wordt verder gewerkt met het meetinstrument zoals ontwikkeld door Hawkins en collega's (2012) en verder verfijnd door Akkerman en collega's (2014). Dit instrument probeert de steun voor populisme onder burgers los van de partijvoorkeur en ook los van andere sociopolitieke opvattingen te meten. Door de schaal te gebruiken in een andere context (Vlaanderen) dan waarin ze origineel ontwikkeld werd en door daarbij ook voorstellen te doen voor twee extra items, dragen we bij aan de verdere ontwikke-

ling van dit meetinstrument. Ten tweede focussen we op de vraag wie populisme steunt en waarom. We concentreren ons daarbij niet op de kortetermijnfluctuaties in de steun voor populisme, maar proberen te begrijpen hoe langetermijnevoluties op socio-economisch en politiek vlak een substantiële latente voedingsbodem voor populisme bij kiezers gegenereerd hebben. In deze samenvatting richten we de aandacht op de tweede bijdrage en laten we de eerste, meer technische, buiten beschouwing. Het centrale argument van de paper is dat het scherpe onderscheid tussen 'het volk' en 'de gevestigde elites' van populisme een typische opvatting maakt voor mensen die lijden onder de ingrijpende maatschappelijke veranderingen, die zich in een zwakke en kwetsbare economische positie bevinden door die veranderingen, die het gevoel hebben dat hun stem niet gehoord wordt in de politiek of die het moeilijk hebben een positieve sociale identiteit te vinden. Zij vinden in populisme (1) een scherp groeps onderscheid dat hen toelaat de verantwoordelijkheid

voor hun aangevoelde kwetsbaarheid toe te schrijven aan factoren die buiten de eigen controle liggen en (2) de hoop dat hun bezorgdheden opgelost worden als het volk het voor het zeggen krijgt.

Om dat mechanisme te begrijpen, dienen twee kerneigenschappen van populisme in rekening te worden gebracht. Ten eerste structureert populisme de politieke ruimte door ze op te delen in een homogeen blok 'gewone mensen' met gezond verstand en de wereldvreemde, corrupte 'gevestigde elites', wij versus zij, vriend tegen vijand. Het is precies die eigenschap die populisme aantrekkelijk maakt voor mensen die zich om welke reden dan ook kwetsbaar voelen. Eigen aan vele coping-mechanismen is immers dat ze ervaringen depersonaliseren door de oorzaak voor de ervaren kwetsbaarheid buiten het individu te plaatsen. Een van de eenvoudigste manieren om dat te doen is de persoonlijke situatie voor te stellen als een gevolg van een groepstegenstelling: wanneer 'mijn' problemen 'onze problemen' zijn, vermindert 'mijn' verantwoordelijkheid automatisch. Daarom zullen mensen die zich kwetsbaar voelen, vatbaar zijn voor alle opvattingen die steunen op een scherpe wij-zijtegenstelling. Populisme is één van die opvattingen. Het feit dat de binnen het populisme centrale begrippen 'het volk' en 'de elites' geen intrinsieke betekenis hebben maar betekenis krijgen door ze tegen elkaar af te zetten, kan verklaren waarom populisme erin slaagt mensen te verenigen die om heel verschillende redenen ontevreden zijn of zich kwetsbaar voelen.

We gebruiken vervolgens de theorie over de 'verliezers' van de globalisering

(Kriesi *et al.*, 2006) als kader om te voorspellen wie zich in hedendaagse westerse samenlevingen kwetsbaar voelt en dus een grote kans heeft populisme te steunen. Binnen onze interpretatie reikt deze theorie twee analytisch te onderscheiden bronnen van onzekerheid aan. Een eerste bron ontstaat doordat als gevolg van de verhoogde economische competitie, innovatie en veranderende werkomstandigheden, bepaalde groepen de kennis en vaardigheden missen om goed te functioneren in hun samenleving. Ten tweede, en zeker zo belangrijk, is dat diezelfde groepen het vandaag vaak moeilijk hebben om een positieve sociale identiteit te vinden. Globalisering is inderdaad niet louter een technische of economische evolutie. Het gaat ook om een culturele evolutie, waarin een bepaalde kosmopolitische identiteit gekenmerkt door een algemene ruimdenkendheid, een fascinatie voor nieuwe ervaringen, individualisme, enz. actief gepromoot wordt. Mensen die zo'n identiteit aanhangen, verwerpen het verlangen naar gemeenschap, afbakening en solidariteit op basis van gelijkenissen die klassiek met arbeiders en lagere sociale klassen geassocieerd worden. Niet zelden worden arbeiders en laaggeschoolden vandaag bestempeld als irrationele gesloten geesten. Het stigmabewustzijn dat daaruit voortvloeit en de ermee verbonden moeilijkheden om een positieve sociale identiteit te vinden, vormen een mogelijke tweede bron van onzekerheid die de steun voor populisme verklaart.

De genoemde evoluties treffen meerdere groepen, maar binnen ons onderzoek focussen we op laaggeschoolden. Eerder onderzoek leert dat laaggeschool-

den vaker voor (rechts)populistische partijen stemmen, meer politiek ongenoegen uiten, hogere gevoelens van politieke machteloosheid rapporteren en minder interesse in politiek tonen. Het is dus niet verwonderlijk dat het genoten opleidingsniveau samenhangt met de steun voor populisme. De cruciale vraag is waarom dat zo is. De stelling die in deze paper verdedigd wordt, is dat de grotere steun voor populisme bij laaggeschoolden deels wordt ingegeven door een stigmabewustzijn rond opleiding.

Voor het empirisch toetsen van de verwachtingen steunt dit onderzoek op surveygegevens verzameld via een post-enquête bij Vlamingen van 18 tot 75 jaar in het najaar van 2013 (N = 1577). Als relevante voorspellers nemen we naast een aantal sociodemografische kenmerken (leeftijd, geslacht, opleiding, de economische positie, cultureel kapitaal) en politieke interesse, indicatoren voor politieke kwetsbaarheid (zelf ingeschatte politieke competentie en externe politieke machteloosheid), culturele onzekerheid (anomie), collectieve gevoelens van deprivatie en een indicator voor onderwijsgebonden sociale identiteit in de modellen op.

De resultaten bevestigen in sterke mate de verwachtingen. Lager geschoolden zijn meer geneigd populisme te steunen. Dat verband kan deels verklaard worden door verschillen in (1) cultureel kapitaal, (2) politieke interesse, (3) zelf ingeschatte politieke competentie en (4) externe politieke machteloosheid. Zelfs na controle voor die kenmerken – die aspecten van de potentiële socialisatie-effecten van onder-

wijs afdekken – blijven er echter duidelijke opleidingsverschillen bestaan in de steun voor populisme. Sterker, we vinden een significante interactie tussen het genoten opleidingsniveau en subjectieve opleidingsidentiteit. Naarmate laaggeschoolden zich verbonden voelen met mensen met een vergelijkbare opleiding, zijn ze meer geneigd populisme te steunen.

In de finale modellen blijkt populisme sterk verankerd in verschillende types van aangevoelde kwetsbaarheid. De steun voor populisme is ingebed in een diep ongenoegen, niet alleen met politiek, maar met de samenleving in het algemeen. In dat opzicht slaagt populisme waar veel politieke partijen falen, namelijk in het verenigen van verschillende vormen van onvrede.

Bibliografie

- Akkerman, A., Mudde, C. & Zaslove, A. (2014). How Populist Are the People? Measuring Populist Attitudes in Voters. *Comparative Political Studies*, 47, 1324-1353.
- Hawkins, K., Riding, S. & Mudde, C. (2012). *Measuring Populist Attitudes*. Political Concepts Committee on Concepts and Methods Working Paper Series, 55, 1-35.
- Kriesi, H., Grande, E., Lachat, R., Dolezal, M., Bornschieer, S. & Frey, T. (2006). Globalization and the Transformation of the National Political Space: Six European Countries Compared. *European Journal of Political Research*, 45, 921-956.